

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

4/S-son (4-jild)

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ S/4(4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холиқулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Ҳожаев Азизхон Саидалоҳонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликов Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулув Жамолiddиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудир;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Қаюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохидат Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

Содиқова Шоҳида Мархабобевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сейтов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

- Курбанова Земфира Ибрагимовна*
КАРАКАЛПАКСКАЯ ЖЕНЩИНА В УСЛОВИЯХ ТРАНСФОРМАЦИЙ
КАРАКАЛПАКСТАНСКОГО ОБЩЕСТВА ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XX ВЕКА 10-18
- Норов Шухрат Сувонович*
УЧАСТИЕ МОЛОДЁЖНЫХ ОРГАНИЗАЦИИ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ: ИСТОРИЧЕСКИЙ
АНАЛИЗ НА ПРИМЕРЕ ЗАРАФШАНСКОГО ОАЗИСА 19-25
- Холхужаева Юлдуз Уралбоевна*
XIX АСР ИККИНЧИ ЯРМИ XX АСРЛАРДА САМАРҚАНД ВИЛОЯТИ КАТТАҚЎРҒОН
БЎЛИМИ АҲОЛИСИНИНГ ТОИФАЛАРИ ВА МИЛЛАТЛАРИ ТАРКИБИ..... 26-31
- Ochilova Oydiyona Rahmiddinovna*
O'RTA OSIYODA XONLIKLAR DAVRIDA TIBBIYOTNING RIVOJLANISHI 32-35
- Ergashev Mavlon Eshniyozovich*
CHAG'ANIYONDA HUNARMANDCHILIKNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI 36-40
- Ollomuradov Nurali Yoqub o'g'li*
SHAHAR AHOLISINING IJTIMOIIY HAYOTIDAGI O'ZGARISHLAR VA MUAMMOLAR TAHLILI (XX
ASRNING 70-80 YILLARI O'ZBEKISTONNING JANUBIY VILOYATLAR MISOLIDA) 41-44
- Baxriddinov Odiljon Jamshid o'g'li*
MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEKISTONDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY
TADBIRKORLIKNING VUJUDGA KELISHI VA UNING YOSHLAR HAYOTIDA TUTGAN
O'RNI 45-50
- Arslonbekov Nursulton Azizbek o'g'li*
ZIYOVUDDINXON IBN ESHON BOBOXONNING ARAB MAMLUKATLARIDA BO'LGAN DASTLABKI
SAFARI VA UNING NATIJALARI 51-55
- Нурметова Фазилат Илхомовна*
ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН-КОРЕЯ РЕСПУБЛИКАСИ БИЛАН МУНОСАБАТЛАРИНИНГ ЯНГИ
БОСҚИЧИ..... 56-61
- Рахманова Мавлуда Эркин қизи*
ЎЗБЕКИСТОН ССРГА МАЖБУРИЙ КЎЧИРИЛГАН ХАЛҚЛАРНИНГ ИККИНЧИ ЖАҲОН
УРУШИДАН КЕЙИНГИ ИҚТИСОДИЙ ВА ИЖТИМОИЙ ҲАЁТИ ТАРИХИ..... 62-66

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

- Avlokulov Anvar Ziyadullayevich*
HISOB SIYOSATI AUDITI NATIJALARINI UMUMLASHTIRISH VA BAHOLASH
TARTIBI 67-71
- Исманов Иброхим Набиевич*
ИСЛОМИЙ МОЛИЯГА МУВОФИҚ БУХГАЛТЕРИЯ ҲИСОБИ: МУАММОЛАР ВА
ИМКОНИЯТЛАР..... 72-81

Murtozayev Sardorbek Abdijalil o'g'li

О'ЗБЕКИСТОН ИҚТИСОДИЙОТИГА ТО'Г'РИДАН-ТО'Г'РИ ХОРИЖИЙ ИНВЕСТИЦИЯЛАРНИ ЈАЛБ ҚИЛИШНИНГ НУҚУҚИЙ ВА ИНСТИТУТСИОНАЛ АСОСЛАРИ 82-88

Умаров Абдувахоб Турсунович

ЎДУДЛАРИНИ БАҚҚАРОП РИВОЖЛАНТИРИШ ДАСТАҚЛАРИ ВА УЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ ИМКОНИЯТЛАРИ 89-97

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Jumaniyozova Sabohat Bekturdiyevna

АНТРОП ТАМОЙИЛ НАҚИДАГИ FАLSAFIY QARASHLARINING DINAMIKASI 98-102

Majitov Maxmud

МА'НАВИЙ ТАРБИЯНИНГ МА'РИФАТЛИ ШАХС РИВОЖИДАГИ О'РНИ 103-108

Xamrayev Sardorbek Sharafutdinovich

ВАРҚАРОР ЕКОТУРИЗМНИ ЯРАТИШДА ЗАМОНАВИЙ ТЕХНОЛОГИЯЛАР ВА ТАБИАТ БИРЛАШИШИНИНГ ИЖТИМОИЙ-FАLSAFIY ИЖАТЛАРИ 109-112

Vaxobova Dilfuza Roziqovna

АБУ АБДУЛЛОҲ РУДАКИЙНИНГ АДАБИЙ – МА'НАВИЙ МЕРОСИ Г'АРБ ОЛИМЛАРИ ТОМОНИДАН О'РГАНИЛИШИ 113-119

Karimov Ulmasbek

ТАДБИРКОРЛИК FAOLIYATI VA TADBIRKORLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING FАLSAFIY ИЖАТЛАРИ 120-125

Matnazarova Muhayyo, Aripova Nasiba

ЕТНИК-БАГ'РИКЕНГЛИК-МИЛЛАТЛАРАРО МУНОСАБАТЛАРНИ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ АСОСИЙ МЕХАНИЗМИ СИФАТИДА 126-130

G'ulomov Obid G'ayratovich

ГЛОБАЛЛАШУВ ШАРОИТИДА - YOSHLAR МА'НАВИЯТИГА ТА'СИР ҚИЛУВЧИ ОМИЛЛАР 131-134

Яздонов Зиқирилло Шуқуриллович

МОВАРОУННАҲР ВА ХУРОСОНДА СЎФИЙЛИК АНЪАНАЛАРИНИНГ БОҒЛИҚИЛИГИ ВА ЎЗАРО ТАЪСИРИ 135-139

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

Boboraimova Maftuna Asatullo qizi

ХИТОЙ ВА ИНГЛИЗ ТИЛИДА НУРМАТ КАТЕГОРИЯСИНИ ИФОДАЛОВЧИ "МУРОЈААТ" ЛЕКСЕМАСИНИНГ ҚО'ЛЛАНИШИ 140-146

Xursanov Nurislom Iskandarovich

ДРАМАЛАРДА МЕТОФОРЛАРНИНГ СОТСИАЛ ХОСЛАНИШИ (ИНГЛИЗ ВА О'ЗБЕК ТИЛЛАРИ МИСОЛИДА) 147-151

Atadjanova Sevara Bekmurotovna

САҲОНАТНОМА ЈАНРИНИНГ ГЕНЕЗИСИ ВА ТАРАҚҚИЙОТИ 152-160

Каюмова Нодира Карим кизи

ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ В РЕЧИ СОВРЕМЕННОГО ЧЕЛОВЕКА ... 161-166

<i>Мукумов Махмуд Худайбердиевич</i> ИЛМИЙ МАТНЛАРНИНГ ЛИНГВИСТИК ВА ЭКСТРАЛИНГВИСТИК ОМИЛЛАРИ	167-171
<i>Нарзуллаева Мафтуна Одилбек кизи, Юсупова Шохсанам Мирзали кизи, Иссагуллаева Феруза Ражабовна</i> ВОПРОСЫ ТИПОЛОГИИ И ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ БЫТОВОЙ ЛЕКСИКИ (НА МАТЕРИАЛЕ РУССКОГО И УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКОВ)	172-176
<i>Mirobidova Nilufar Murodjon qizi</i> O‘ZBEK AYOLLAR NUTQIDA KONNOTATIV MA‘NONING IFODALANISHI	177-180
<i>Murtazayeva Hadicha Nuriddinovna</i> TIBBIY TERMINOLOGIYANING YASALISH XUSUSIYATLARI	181-185
<i>Камбарова Маржан Адил қизи</i> АНТРОПОЦЕНТРИЧЕСКИЕ ПОСЛОВИЦЫ И ИХ РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ В АНГЛИЙСКОМ, РУССКОМ, УЗБЕКСКОМ, КАЗАХСКОМ ЯЗЫКАХ	186-191
<i>Nizomova Iroda</i> INGLIZ VA O‘ZBEK NASRIDA “O‘GAY ONA” OBRAZINING BADIY TASVIRI	192-197
<i>Mamanazarova Gulhayo Ilhamjanovna</i> METODOLIK KELAJAKLAR: KOGNITIV STILISTIKANI BOG‘LASH	198-203
<i>Sobirova Zarnigor Rahimovna</i> “DIALEKT” VA “DIALEKTIZM” TUSHUNCHASI: INGLIZ DIALEKTLARI VA ULARNING XUSUSIYATLARI	204-209
12.00.00 – YURIDIK FANLAR	
<i>Jurayev Sherzod Yuldashevich</i> DAVLAT BOSHQARUVI VA DAVLAT XIZMATINI RAQAMLASHTIRISHNING MOHIYATI VA UNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI HORIJIIY TAJRIBA MISOLIDA	210-213
<i>Ражабов Нариман Шарифбаевич</i> БИОЛОГИК РЕСУРСЛАРНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ ВА УЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШДА ЭКОЛОГИК МЕЪЁРЛАШНИ ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШ МАСАЛАЛАРИ	214-219
<i>Nishonov Abdulloh Ubaydulloh o‘g‘li</i> ATOM ENERGIYASIDAN FOYDALANISHNING EKOLOGIK-HUQUQIY MUAMMOLARI ...	220-229
<i>Когамова Асель Шукирбавна</i> ЭЛЕКТРОННОЕ ПРАВИТЕЛЬСТВО РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН: ОПЫТ, ПРОБЛЕМЫ, РЕШЕНИЯ	230-235
<i>Qilichova Munira Azimjon qizi</i> ISLOM MOLIYASI TALABLARI ASOSIDA UY-JOYNI MOLIYALASHTIRISH SHARTNOMALARINING O‘ZIGA XOS JIHATLARI	236-247
<i>Панабергенова Жамиля</i> ОПРЕДЕЛЕНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА: ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ.....	248-254
<i>Qurbonov Doniyorbek Davlat o‘g‘li</i> KONSTITUTSIYA VA QONUNNING USTIVORLIGI – HUQUQIY DAVLATNING ASOSIY BELGISI	255-259
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	

<i>Axmedov Akmal Yusufovich, Sherqo'ziyeva Zarnigor</i> BO'LAJAK PSIXOLOGLARNING O'QUV FAOLIYATIDA KOMMUNIKATIV KOMPETENTSIYASINI RIVOJLANTIRISH	260-264
<i>Ibragimova Xurshida Xusanbayevna</i> IJTIMOIY ADAPTATSIYA PSIXOLOGIK MUAMMO SIFATIDA	265-269
<i>To'lanova Mahliyo Murotali qizi</i> BO'LAJAK PEDAGOGLARDA KASBIY DEFORMARSIYANI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK PSIXOLOGIK USULLARI	270-274
<i>Qurbonova Nozima</i> OLIV TA'LIM MUASSASALARINING BO'LAJAK BOSHLANG'ICH TA'LIM O'QITUVCHILARIDA TARG'IBOTCHILIK KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH	275-280
<i>Abdullayeva Bahriniso Baxtiyorovna</i> BO'LAJAK JISMONIY TARBIYA O'QITUVCHILARINI SPORT MURABBIY ASOSIDA KASBIY FAOLIYATGA TAYYORLASH TEXNOLOGIYALARI	281-287
<i>Esanova Gulchehra</i> FUTBOLDA TAYYORGARLIK JARAYONINI BOSHQARISH VA TESTLAR YORDAMIDA JISMONIY SIFATLARNI BAHOLASH MASALALARI	288-292
<i>Qurbonmurodov Egamberdi</i> YOSH BASKETBOLCHILARNI KOMPLEKS TAYYORLASH	293-298
<i>Erkinova Lutfiya Qudratovna</i> LOYIHA METODI AN'ANAVIY USULLARGA TO'LDIRUVCHI SIFATIDA.....	299-303
<i>Sanoyev Gaybullo Abduraxmonovich</i> AJDODLAR MEROSINI O'RGANISH JARAYONIDA BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING SAVODXONLIK KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH SAMARADORLIGI	304-310
<i>Ibadullaeva Zamira Kuanishovna</i> MUSIQA FANI DARSIDA PEDAGOGIK METOD VA TEXNOLOGIYALARNI TAKOMILLASHTIRISHDA O'QITUVCHINING KASBIY MAHORATI	311-315
<i>Babayev Anvar Axmedovich</i> FUTBOLCHILARNING STRATEGIK VA TAKTIK TAYYORGARLIGI: ENG YUQORI SAMARADORLIKKA INTILISH	316-320
<i>Давыдова Руфина Артуровна</i> РОЛЬ ГУМАННО-ЛИЧНОСТНОЙ ПЕДАГОГИКИ Ш.А.МОНАШВИЛИ В РАЗВИТИИ ЛИЧНОСТИ УЧАЩЕГОСЯ	321-327
<i>Омонов Даврон Алишерович</i> ВИДЫ УДАРОВ НОГАМИ В КИКБОКСИНГЕ	328-333
<i>Kayimova Nargiza</i> THE IMPORTANCE OF USING LITERATURE IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE	334-338
<i>Ismoilov Erkin Mengnimurotovich</i> O'SMIRLIK DAVRIDA INTELLEKTUAL VA EMOTSIONAL RIVOJLANISHNING XUSUSIYATLARI	339-343

Received: 05 June 2024
Accepted: 15 June 2024
Published: 25 June 2024

Article / Original Paper

ACCOUNTING IN ACCORDANCE WITH ISLAMIC FINANCE: PROBLEMS AND OPPORTUNITIES

Ismanov Ibroxim Nabiyevich,

Fergana Polytechnic Institute, Head of the Department “Accounting and Audit”, Doctor of Economics, Professor,

e-mail: i.ismanov@ferpi.uz,

Abstract. Against the background of increasing globalization and accelerating integration processes in the modern world, it is inevitable that the issue of accounting in accordance with Islamic finance will become a new source of business opportunities. After all, the organization of accounting in accordance with Islamic finance further simplifies compliance with IFRS requirements. In this article, we tried to prove its compliance with the principles of IFRS by discussing the basic principles of the Organization of Islamic accounting. This study is also devoted to identifying specific aspects of the formation of honest accounting, as well as exploring its possibilities.

Keywords: islamic finance, financial institutions, islamic development, islamic economics, islamic finance, honest relations, the principle of honesty, honest and reliable reporting, basic principles of IFRS, principles of Islamic finance.

ИСЛОМИЙ МОЛИЯГА МУВОФИҚ БУХГАЛТЕРИЯ ҲИСОБИ: МУАММОЛАР ВА ИМКОНИАТЛАР

Исманов Иброхим Набиевич,

Фарғона политехника институти, «Бухгалтерия ҳисоби ва аудит» кафедраси мудири, и.ф.д., профессор

Аннотация. Ҳозирги дунёдаги глобаллашувнинг кучайиши ва интеграция жараёнларини тезлаштириш фонида, исломий молияга мувофиқ бухгалтерия ҳисоби ташкил этиш масаласи бизнес учун янги имкониятлар манбаси бўлиши муқаррардир. Зеро, исломий молияга мувофиқ бухгалтерия ҳисоби ташкил этиш, IFRS мувофиқ бўлишнинг янада осонлаштирилади. Биз ушбу мақола доирасида исломий бухгалтерия ҳисоби ташкил этишнинг асосий тамойилларини муҳокама этиб уни IFRS тамойилларини билан уйғунлигини исбот этишга уриндик. Шунингдек ушбу тадқиқот ҳалол бухгалтерия ҳисоботини шакллантиришнинг ўзига хос жиҳатларини очиб беришга ҳамда унинг имкониятлар ўрганишга бағишланган.

Калит сўзлар: исломий молия, молия институтлари, ислом тараққиёти, исломий иқтисодиёт, исломий молиялаштириш, ҳалол муносабатлар, ҳалоллик тамойили, ҳалол ва ҳақиқий ҳисобот, IFRS асосий тамойиллари, исломий молиянинг тамойиллари.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4SI4Y2024N12>

Кириш. Ҳозирги вақтда исломий молиянинг 50 мамлакат молиявий операциялари ва активларини қиймати 2,5 триллион доллардан ошганлиги глобал миқёсда уни эътироф этишни ҳамда жаҳон иқтисодиётидаги асосий ролини юксалаётганлигини билдиради. Сўнги йилларда 15% ўсиши тахмин қилинаётган ислом

молиявий сектори Осиё мамлакатлари Покистон, Эрон, Судан ва Малайзиядан бошлаб ғарб мамлакатлари Буюк Британия ва Данияда кенг тарқалиб, унинг макроиқтисодий аҳамиятини белгиламоқда. Бугунги кундаги ислом молиявий секторининг хилма-хиллигини тез ривожланаётган Филиппин мисолида ҳам кўриш мумкин: Исломий молия университети ва Citibank, UBS каби йирик банкларнинг ислом стандартларини қабул қилиши буни намоён этмоқда.

Ҳозирги вақтда ислом молия институтлари ўз активларининг катта қисмини савдо, саноат, хизмат кўрсатиш ва кўчмас мулк орқали диверсификация қилиб, кенг қамровли инвестиция стратегиясини намоёйиш этмоқда. Ислом тараққиёт банки қошидаги Исломшунослик институти томонидан олиб борилган ва бутун дунё олимларининг ҳиссалари билан тўлдирилган Ислом банки соҳасидаги тадқиқотлар ушбу соҳанинг илмий базасини шакллантириб келмоқда. Шуниси эътиборга лойиқки, Ўзбекистон Республикасида олиб борилган тадқиқотлар Ислом иқтисодиёти ва молия тамойилларига қаратилган бўлиб, бу ҳуқуқий масалаларга янги қизиқиш ва бозор иқтисодиёти доирасида Ислом банк ишини ривожлантириш истиқболларидан далолат беради.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев 2024 йил 27 апрель кuni Тошкент халқаро инвестиция форуми доирасида Ислом тараққиёт банки президенти Муҳаммад бин Сулаймон ал-Жассирни билан учрашувда таъкидлаганидек «Бугунги кунда қўшма лойиҳалар портфели иқтисодиётнинг устувор тармоқларини қамраб олган ҳолда 1,3 миллиард доллардан ошган.... Форум доирасида қишлоқ ва транспорт инфратузилмасини модернизация қилиш, мактабгача таълимни ривожлантириш бўйича лойиҳаларни амалга ошириш юзасидан умумий қиймати 400 миллион долларлик битимлар имзоланди» [2].

Юқоридагиларга кўринадики бугун Ўзбекистонда исломий молиянинг юксалиши учун саъй ҳаракатларини янги босқичга олиб чиқишга ҳаракат қилмоқда «амалий ҳамкорликни ривожлантириш, тадбиркорлик ва хусусий инвестицияларни қўллаб-қувватлаш, молиявий воситаларни такомиллаштириш, Банк тузилмаларини лойиҳа ишларига фаол жалб қилиш борасида аниқ лойиҳаларни илгари суриш, шунингдек, мамлакатимизнинг ЖСТга кўшилиши ва инновацион экотизимни яратиш масалаларида техник кўмакни кенгайтиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда» [1].

Шу ўринда исломий молиянинг асосий стратегик йўналишлари ҳалоллик тамойилига мувофиқ бўлишни талаб этади, бу шуни англатадики иқтисодиётнинг ҳар бир секторида ҳалол молия тизими бўлиши, иқтисодий ҳамкорликлар ўзаро ишонч, ёлғонсиз битимлар кўринишида бўлиши лозим.

Сўнги йилларда бутун жаҳонда бўлгани каби Ўзбекистонда ҳам исломий молиянинг роли ва унинг қамровини кенгайтириш, салоҳиятини юксалтириш тўғрисида фундаментал ва амалий изланишлар кучайган, бу биринчи навбатда анъанавий иқтисодий, банк тизимларининг диний қарашлар ва тартибларга қарама қаршилиги билан изоҳланади, шу ўринда юртимиз аҳолисининг катта қисми ислом динига эътиқод этиши бу масалани янада долзарб этмоқда.

Адабиётлар таҳлили. Мавзу доирасида тадқиқот шуни кўрсатмоқдаки «исломий молия» ёки «исломий иқтисодиёт» сингари «исломий» атама қўлланилган кўплаб ижтимоий-иқтисодий фанларда аниқ таърифни қўллаш юзасидан айрим чалкашликлар

сақланиб турибди. Фикримизча бу турли иқтисодий тизимларда ушбу тушунчаларни алоҳида қўллаш билан боғлиқдир, умумий соҳалар доирасида эмас балки алоҳида тизим сифатида қараш ҳали ҳамон мавжуд. Бизнинг фикримиз юртимиз ва хорижий олимлари билан ҳамоҳанглиги бунинг исботидир масалан Э.А. Байдаулет муаллифлигидаги «Исломий молия асослари» номли ўқув қўлланмасида «исломий молия» атамаси кўпинча «фоизни ман этувчи» тизимни таърифлаш учун ишлатилади. Лекин мана шундай содда баён этиш нафақат нотўғри, балки қўшимча чалкашликларнинг манбаси ҳам ҳисобланади» [3; 44-б] деб муаллиф ўз фикрларини баён этади.

«Исломий иқтисодиёт» тарифи тўғрисида фикр юритганда, бу шарият қонунларида белгиланган молиявий бошқарув тамойилларидан фойдаланишни англатади. Табиийки ушбу моделнинг ўзига хос хусусиятларини ўз ичига олади, бироқ бу умум қабул қилинган иқтисодиёт асосий қонунларни бекор қилмайди. Фақат ўзига хос талаблар қўяди мисол учун «Молиявий фаолиятнинг Исломий модели пул савдодан даромад олиш орқали сотилиши мумкин бўлган товар эмас деган фикрга асосланади, яъни, фоиз бериш ёки олиш тақиқланади. Барча молиявий операциялар реал иқтисодий фаолиятга асосланган бўлиши керак ва тамаки, алкоголь, қимор ўйинлари ва қурол-яроғ каби соҳаларга сармоя киритишга йўл қўйилмайди» [4; 23-б].

Асли Ҳиндистонлик машҳур Жанубий африкалик муфти Ибрагим Десаи «исломий молия» ҳақида шундай фикр билдиради: «Исломий молия анъанавий иқтисодий тизимнинг кўплаб молиявий ва иқтисодий муаммоларини ҳал қиладиган шубҳасиз глобал ҳодисадир. Исломий молия кенг қамровли, секин мослашувчанлик ва ҳақиқий амал қилиш муддати билан ажралиб турадиган турли хил операцияларни таклиф этади» [5; 56-б].

Юртимиз олимлари А. Васиев ва С. Сайфуллаевнинг ҳам фикрлари эътиборга моликдир «Исломий молиялаштириш билан анъанавий молиялаштиришнинг асосий фарқи, биринчиси фойда ва зарарни бўлишишга, шунингдек активларга асосланган молиялаштириш шерикчиликка асосланади. Бунда банк мижозни талаби асосида объектни қуриб бериши, асбоб-ускуналар, товар, хомашёлар сотиб олиб бериши ёки уларни ижарага бериши мумкин. Молиялаштиришни асосида савдо операциялари ётади. Анъанавий банк тизимида эса савдо операцияларини амалга ошириш қонунчилик нуқтаи назаридан мушкул ҳисобланади ва бунга солиққа тортиш ва банк фаолиятига тегишли ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатлар тўсқинлик қилади» [7; 92-б].

Юқоридагиларга асосланган ҳолда шуни айтиш мумкинки бугунги кунда жаҳоннинг барча мамлакатларида исломий молиялаштириш масалалари бўйича кўплаб илмий изланишлар ва тадқиқотлар олиб борилмоқда, бироқ бу илмий изланишларнинг салмоқли қисми иқтисодиёт ва ҳуқуқ соҳасидаги ёки банк секторидаги исломий молиялаштириш масалаларига бағишланган, биз ушбу тадқиқотимиз орқали бухгалтерия ҳисоби ва ҳисоботи нуқтаи назаридан ушбу масалага эътибор қаратдик, зеро ҳар қандай иқтисодий жараёнлар ҳақидаги тезкор, аниқ, ишончли, шаффоф маълумотлар ҳар қандай субъектнинг бухгалтерия бўлими томонидан шакллантирилади ва ахборот фойдаланувчиларига, қарор қабул қилувчиларга тақдим этилади.

Тадқиқот методологияси. Мақолада илмий тадқиқот ёндашуви усулларида фойдаланган ҳолда олиб борилиб, унинг асосини бухгалтерия ҳисоби ва ҳисоботини

назарий ва услубий тадқиқ этган вакилларининг асарлари ташкил этди. Шунингдек ахборот ва эмпирик базаси мавзу доирасидаги монографий материаллари, замонавий маҳаллий ва хорижий олимларнинг илмий мақолалари, илмий конференциялар натижалари ташкил этади.

Натижа ва муҳокамалар. Жаҳон иқтисодиёти ривожланишининг бугунги кун замонавий воқеликлари шуни кўрсатмоқдаги ҳар қандай иқтисодий жараён тўғрисидаги ахборотлар ва маълумотлар ишончли бўлиши зарур. Ишончсиз, ёлғон маълумотларга асосланган ҳолда иқтисодий қарор қабул қилиш келажакда ривожланишга тўсқинлик қилиб, таназзулга сабаб бўлиши мумкин. Бундан шароитида исломий молиянинг таянчи бўлган ҳалоллик тамойили иқтисодий юксалишнинг замини бўлиши аниқ, глобаллашув ва жаҳон иқтисодиётининг тобора кучайиб бораётган интеграцияси шароитида ҳар бир давлат, хўжалик юритувчи субъект умумий ва ўзаро манфаат учун ҳалол муносабатларга киришиб ҳамкорликни ривожлантириши керак. Бу манфаатдор томонларга янги бозорларни кашф этиш, экспортни ривожлантириш, етказиб бериладиган маҳсулотлар турларини ва географиясини кенгайтириш учун катта имкониятлар тақдим этади.

Бухгалтерия ҳисоби ва ҳисоботининг асосий мақсади бу фойдаланувчиларни қизиқтираётган, ҳақиқий ҳолатни акс эттирган маълумотлар билан таъминлашдан иборат, «Ҳақиқатни акс эттириш» тушунчаси бу соҳанинг ўзлигини англатади. Бу барча тугалланган бизнес операциялари ва уларнинг натижаларини ишончли акс эттирадиган молиявий маълумотларнинг тақдим этилиши билан амалга оширилади. Ҳалол контекстида ҳақиқатни акс эттириш маҳсулотларни ишлаб чиқариш ва сотиш билан шуғулланадиган корхоналарнинг бухгалтерия ҳисоби ва ҳисоботи билан боғлиқ бўлиши мумкин.

Ҳалоллик тамойили риоя этиш учун ҳар бир субъект ўзида бўлаётган хўжалик операцияларининг ҳақиқий аксини таъминлаши бухгалтерия ҳисоби ва ҳисобот шакллантиришда муайян тамойилларига таяниши керак. Масалан, ҳалол товарларни ишлаб чиқариш ва сотиш билан боғлиқ барча даромад ва харажатларни ҳисобга олиш муҳимдир. Шунингдек, бундай фаолият билан боғлиқ активлар ва мажбуриятларни тўғри таснифлаш ва баҳолаш керак.

Ҳалоллик тамойили, бухгалтерия ҳисоби ва ҳисоботлари талаблари билан боғлиқ хусусиятларга эгадир ҳамда Ислом қонунияти билан ҳам-оҳангдир. Масалан, ҳалол сертификатига эга бўлган ҳалол маҳсулотларни ишлаб чиқариш билан шуғулланадиган корхоналар ўз молиявий ҳисоботларини ҳам ҳалол шакллантириши керак. Ҳалол маҳсулотлар билан боғлиқ активларни ҳисобга олиш ва баҳолашда алоҳида хусусиятлар бўлиши мумкин, масалан, ҳалол акциялар учун алоҳида бухгалтерия белгиси ёки ҳалол фаолият билан боғлиқ фойда ва харажатларни ҳисобга олишнинг махсус қоидалари.

Умуман олганда, ҳалол билан бизнес операцияларининг ҳақиқий акси аниқлик, ишончлилик ва молиявий ҳисоб тамойилларига риоя қилишни талаб қилади. Бу корхоналарга ҳалол саноатнинг шаффофлиги, ишончи ва барқарор ривожланиши учун муҳим бўлган ўз фаолияти тўғрисида ишончли ва тўлиқ молиявий маълумотларни тақдим этиш имконини беради.

1-расм. Ҳалол ва ҳақиқий ҳисобот моҳиятининг асосий жиҳатлари.

Ҳақиқий ҳисоботнинг моҳияти ташкилот ёки корхонанинг молиявий маълумотларини аниқ, тўлиқ ва ишончли тақдим этишдан иборат. Бу шуни англатадики, молиявий ҳисоботлар компаниянинг ҳақиқий молиявий ҳолатини, унинг фаолияти натижаларини ва молиявий ҳолатидаги ўзгаришларни акс эттирадиган тарзда тайёрланиши керак. Бу бухгалтерия ҳисобини юритишнинг ва ҳисоботларни тақдим этишнинг асосий тамойилларига ҳамоҳангдир. 1-расм ва 1-жадвалда ҳалол ва ҳақиқий ҳисобот моҳиятининг асосий жиҳатлари кўриш мумкин. Ҳисобот объектив равишда тузилиши ва ташкилотнинг ҳақиқий ҳолатини бирон бир томон манфаатлари учун бузмаслиги керак.

Умуман олганда, ростгўй ҳисоботнинг моҳияти инвесторлар, кредиторлар, тартибга солувчилар ва бошқа манфаатдор томонлар билан муносабатларда ишонч ва шаффофликни таъминлаш, шунингдек ташкилотни самарали бошқаришни таъминлашдан иборат.

Ҳозирги кундаги долзарб масалалардан бири бўлган молиявий муносабатларнинг шаффофлиги юқоридаги вазифалар билан янада етукликка эришади, ошкор қилинадиган молиявий маълумотларнинг ишончли, изчил ва ўз вақтида таққосланишини талаби тўлиқ бажарилади, бунини қуйидаги жадвал орқали юқорида таъкидлаган ҳалол ва ҳақиқий ҳисобот контекстида, янада осонроқ тушуниш мумкин бўлади.

1-жадвал

Ҳисобот ва бизнес тушунчалари ўртасидаги муносабатлар ва фарқлар.

Аспект	Таърифи	Мақсад	Мисоллар	Маъноси
<i>Ҳақиқий ҳисобот</i>	Молиявий маълумотларнинг аниқ, тўлиқ ва ишончли намо-йиши	Инвесторлар ва манфаатдор томонларнинг шаффофлиги ва ишончини таъминлаш	Ишончли фойда ва зарарлар тўғрисидаги ҳисоботлар, компаниялар баланслари	Компанияга ва унинг молиявий ҳисоботларига ишончни ўрнатиш
<i>Фойдалилик</i>	Манфаатдор томонлар қарор қабул қилишлари учун зарур бўлган маълумотларни тақдим этиш қобилияти	Компаниянинг молиявий аҳволини, унинг натижалари ва ривожланиш истиқболларини баҳолашга кўмаклашиш	Сармоя киритиш ёки кредит бериш тўғрисида қарор қабул қилиш учун молиявий ҳисоботларни таҳлил қилиш	Инвестиция ва молиялаштиришга ёрдам беради
<i>Эҳтиёткорлик</i>	Молиявий маълумотларга эҳтиёткорлик билан ва аниқ ишлов бериш	Ёлғон маълумотларнинг хавфини минималлаштириш	Ҳисобот жараёнини текшириш ва мониторинг қилиш	Молиявий фириб-гарлик ва нотўғри хулосалардан қочишга ёрдам беради
<i>Ҳисоблаш</i>	Молиявий кўрсаткичларни ҳисоблаш ва ҳисоботларни тузиш жараёни	Битимлар ва воқеалар тўғрисида мунтазам ва аниқ ҳисобот бериш	Ойлик молиявий ҳисоботлар, солиқ ҳисоботлари	Компаниянинг молиявий ҳолатидаги ўзгаришларни кузатиш
<i>Мувофиқлик</i>	Молиявий ҳисоботларнинг стандартлар ва талабларга мувофиқлиги	Бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳисобот тамойилларига риоя қилиш	Бухгалтерия ҳисобининг халқаро стандартларига мувофиқлиги	Бошқарувнинг шаффофлиги ва жавобгарлигини ошириш
<i>Ўз вақтида</i>	Маълумотни ўз вақтида ва кечиктирмасдан тақдим этиш	Керакли вақтда молиявий маълумотларни тақдим этиш	Чораклик ёки йиллик ҳисоботларни ўз вақтида тақдим этиш	Манфаатдор томонларнинг хабардорлигини таъминлаш
<i>Ҳалол</i>	Ислом меъёрлари ва қоидаларига риоя қилиш	Диний эътиқод ва амалиётларни мустақамлаш	Ишлаб чиқариш ва истеъмол қилиш, молиявий операциялар	Диний меъёрларга риоя қилиш ва маънавий қадриятларни мустақамлаш

Шундай қилиб, «ҳақиқатни акс эттириш» тушунчаси ва ҳалол ўртасидаги боғлиқлик шундан иборатки, ҳалол ишлаб чиқариш билан шуғулланадиган корхоналар ҳалол бухгалтерия ҳисобини юритиши ва ҳисоботларини аниқ ва объектив акс эттирилишини таъминлаши керак. Бухгалтерия ҳисобини юритиш ва ҳисоботларни шакллантиришда корхоналар олдида қуйидаги асосий вазифалар исломий молиянинг бўлаги бўлиб ҳал қилиш лозим бўлади:

- закотни тўғри ҳисоблаш (муҳтожлар фойдасига мажбурий солиқлар);
- даромадларни адолатли тақсимлаш;
- фақат Ислом томонидан рухсат этилган фаолиятни билан шуғулланиш;
- Ислом компаниялар фаолияти жамиятнинг ижтимоий-иқтисодий

ривожланишига ҳисса қўшишини таъминлаш.

Бу вазифалар исломий молиянинг ўзига хос қоидаларини, чекловларини ва талабларини бизнес вакиллари ва инвестиция фаолиятига нисбатан татбиқ этади. Шариат тамойиллари ва қонунларига мувофиқ тузилган битимлар қабул қилинади, битимлар шариат тамойилларига амал қилиши керак [8].

Агар бухгалтерия ҳисоботи ҳалол тузилмаса, операцияларни тўғри акс эттирмаса, бу ҳалол ишлаб чиқариш билан шуғулланадиган корхона учун жиддий оқибатларга олиб келиши мумкин. Биз қуйида мумкин бўлган оқибатларнинг баъзиларини келтириб ўтдик:

Истеъмомчиларнинг ишончини йўқотиш: агар бухгалтерия ҳисоботи ҳалол шакллантирилмаса, бу истеъмомчилар орасида маҳсулотларнинг ҳалол сертификатлаш талабларига мувофиқлигига шубҳа туғдириши мумкин. Истеъмомчиларнинг ишлаб чиқарувчига бўлган ишончни йўқотишига бу маҳсулотларининг сотув ҳажмининг пасайиши, тўхтатишига сабаб бўлиши мумкин.

Ҳуқуқий оқибатлар: ҳалол операцияларни бухгалтерия ҳисоботларида нотўғри акс эттириш ҳуқуқий муаммоларга олиб келиши мумкин. Компания компенсация ёки жарима талаб қилиши мумкин бўлган истеъмомчилар, тартибга солувчилар ёки бошқа манфаатдор томонларнинг даъволарига дуч келиши мумкин.

Обрўни йўқотиш: сохта бухгалтерия ҳисоботи компаниянинг обрўсини жиддий йўқотишига олиб келиши мумкин. Адолатсиз ҳисобот бериш амалиёти ҳақидаги янгиликлар тез тарқалиши ва корхонани ишончли ва ахлоқий бренд сифатида қабул қилишга салбий таъсир кўрсатиши мумкин.

Лицензиялар ва сертификатларнинг йўқолиши: ҳалол битимларнинг нотўғри акс эттирилиши ҳалол бизнес билан шуғулланиш учун зарур бўлган лицензиялар ва сертификатларнинг йўқолишига олиб келади. Назорат қилувчи органлар, агар ҳисоботда қоидабузарликлар аниқланса, компания лицензияларини бекор қилиши ёки тўхтатиб қўйиши мумкин.

Молиявий оқибатлар: ҳалол операцияларни нотўғри акс эттириш компания учун молиявий йўқотишларга сабаб бўлиши мумкин.

Шундай қилиб юқоридагиларга асосланган ҳолда шуни айтиш мумкинки исломий молия тизими ва бухгалтерия тизими бир бири билан ҳамоҳанг ва тўлдирувчи бўлиб умумий ҳам иқтисодий ҳам ижтимоий ривожланишини таъминлашга хизмат қилади.

Хулоса. Умуман олганда, ҳалол бизнес ҳар бир операцияларни бухгалтерия ҳисоботларида ёлғонларсиз акс эттиришни талаб этади бу корхона учун жиддий масъулиятдир.

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки ҳозирги глобаллашув жараёнида ва юртимизда амалга оширилаётган ҳисоб тизимидаги ислохотлар кўламида исломий молияга мувофиқ бухгалтерия ҳисоби юритиш катта имкониятлар тақдим этади, ўз навбатида бу нафақат миллий ҳисобот тизимимизга мос, у халқаро молиявий ҳисобот стандартларига (МҲҲС) ҳам уйғундир, мисол учун МҲҲСнинг асосий тамойиллар исломий молиянинг ҳалоллик концепциясига тўлиқ мос келади:

Ишончлик тамойили/ҳалоллик концепцияси: молиявий ҳисоботдаги маълумотлар ишончли ва аниқ бўлиши керак. Бунга молиявий маълумотларни тўғри таснифлаш, ўлчаш ва ошкор қилишни таъминлаш орқали эришилади.

Муҳимлик тамойили/ҳалоллик концепцияси: тақдим этилаётган молиявий ҳисоботлар фойдаланувчига воқелик ҳақида объектив тасаввурни таъминлаши шарт, бу қабул қилинадиган қарорларга таъсир қилишида муҳимдир. Корхонанинг молиявий ҳолати ва натижалари тўғрисида тўлиқ ва объектив тасаввурни таъминлаш учун муҳим воқеалар, операциялар ва кўрсаткичлар молиявий ҳисоботда тўғри акс эттирилиши ва ошкор қилиниши керак.

Тўлиқлик тамойили/ҳалоллик концепцияси: молиявий ҳисоботда компаниянинг молиявий ҳолати ва натижаларини тушуниш учун зарур бўлган барча керакли маълумотлар ва ахборотлар бўлиши керак. Барча муҳим воқеалар, операциялар, активлар, мажбуриятлар ва бошқа молиявий элементлар молиявий ҳисоботда акс эттирилиши керак.

Таққослаш тамойили/ҳалоллик концепцияси: молиявий ҳисоботдаги маълумотлар олдинги даврлар билан таққосланиши ва бошқа корхоналарнинг ҳисоботлари билан таққосланиши керак. Бунда ёлғон молиявий кўрсаткичлар таҳлил қилиниши ва таққосланиши катта зарарлар келиб чиқишига сабаб бўлиши тайин.

Аниқлик (тушунарли) тамойили/ҳалоллик концепцияси: молиявий ҳисоботдаги маълумотлар бухгалтерия ҳисоби соҳасида махсус билимга эга бўлмаган фойдаланувчилар учун аниқ ва тушунарли тақдим этилиши керак. Ҳисобот фойдаланувчиларнинг эҳтиёжлари ва талабларига мослаштирилиши керак, шунда улар тақдим этилган маълумотлар асосида қарор қабул қилишлари мумкин.

Ушбу асосий тамойиллар молиявий ҳисоботдаги маълумотларнинг яхлитлиги, ишончилиги ва таққосланишини таъминлайди, бу фойдаланувчиларга асосли қарорлар қабул қилиш ва корхонанинг молиявий ҳолати ҳамда натижаларини баҳолаш имконини беради, бу исломий молияга мувофиқликнинг асоси ҳисобланади.

Худди шундай исломий молиянинг асосий тамойиллари мавжуд бўлиб улар ҳам МҲҲСнинг асосий тамойилларига мутаносибдир, мисол учун ҳалол молиявий ҳисоботда маълумот беришнинг асосий тамойиллари қуйидагиларни ўз ичига олиши мумкин:

Шариат талабларига риоя қилиш тамойили/ МҲҲСнинг асосий тамойиллари: молиявий ҳисоботлар компания фаолияти ва молиявий натижаларининг шариат талаблари ҳамда тамойилларига мувофиқлигини акс эттириши керак. Бунга ҳалол сертификатлаш талабларига риоя қилиш, исломда

тақиқланган маҳсулотлар ёки хизматлардан фойдаланишни тақиқлаш, шунингдек шариат томонидан белгиланган бошқа молиявий тамойилларга риоя қилиш керади.

Шаффофлик тамойили/ МҲХСнинг асосий тамойиллари: молиявий ҳисоботлар фойдаланувчилар учун шаффоф ва тушунарли бўлиши керак. Унда ҳалол операциялар ва молиявий натижалар тўғрисидаги барча керакли маълумотлар бўлиши керак, шунда фойдаланувчилар корхонанинг шариат талабларига мувофиқлиги даражасини осонгина тушунишлари ҳамда баҳолашлари мумкин.

Мустақил тамойили/ МҲХСнинг асосий тамойиллари: молиявий ҳисоботлар ишончилигини таъминлаш учун улар мустақил равишда текширилиши керак. Аудитор компаниянинг шариат талабларига мувофиқлигини, шунингдек, ҳалол операциялар ва молиявий натижаларни молиявий ҳисоботда акс эттиришнинг тўғрилигини текшириши керак.

Ошкор қилиш тамойили/ МҲХСнинг асосий тамойиллари: молиявий ҳисоботда ҳалол битимлар, қўлланиладиган усуллар ва процедуралар, шунингдек сертификатлаш, шариат талабларига мувофиқлигини назорат қилиш учун масъул бўлган ташкилотлар ҳақида батафсил маълумотлар бўлиши керак. Бундай маълумотларнинг ошкор этилиши истеъмолчиларга таклиф этилаётган маҳсулотлар ёки хизматларнинг ҳалоллигини яхшироқ тушуниш ва баҳолаш имконини беради.

Тўғри таснифлаш ва ўлчаш тамойили/ МҲХСнинг асосий тамойиллари: молиявий ҳисоботлар ҳалол операциялар ва молиявий натижаларни тўғри таснифлаши ҳамда ўлчаши керак. Бунга ҳалол операциялар билан боғлиқ активлар, мажбуриятлар, даромадлар ва харажатларни белгиланган молиявий ҳисобот стандартлари ҳамда тамойилларига мувофиқ тўғри акс эттириш керади.

Умумий хулоса сифатида шунини таъкидлаш керакки, ҳалол ишлаб чиқарувчилар ўз бухгалтерия ҳисобини юритиши ва ҳисоботларини шакллантиришда ўзига хос тамойилларига риоя этишлари зарур, бу ҳукумат томонидан қабул қилинган қонун ва нормативларга тўлиқ мос бўлмаслиги мумкин, бироқ бу орқали бухгалтерия тизимининг асосий мақсади фойдаланувчиларга ишончли, керакли аниқ маълумот бериш энг самарали услубда бажарилади. Шунингдек бу ҳозирги бухгалтерия тизимида амалга оширилаётган Ўзбекистондаги ислохотларга, исломий бухгалтерия ҳисоби ва МҲХСни уйғунлаштириш замин яратади. Бу пировард натижада Ислом оламининг маблағларини Ўзбекистон иқтисодиётига жалб қилиш учун туртки бўлиши муқаррар.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «2022 — 2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида»ги Фармони. 28.01.2022 йилдаги ПФ-60-сон.
2. Тошкент халқаро инвестиция форуми материалларидан. <https://president.uz/oz/lists/view/6225>
3. Байдаулет, Е.А. Исломий молия асослари [Матн] / Е.А. Байдаулет. – Тошкент: «Ўзбекистон» НМИУ, 2019. – 432 б.
4. Закирова О.М., Буланкина Е. В., Попова Е. А. Финансы (с исламской спецификой): курс лекций / Закирова О.М., Буланкина Е.В., Попова Е. А.. – Казань: ТГГПУ, 2007. – 125 с.
5. Краткое руководство по исламским финансам : монография / И. Десаи ; пер. с англ. под ред. Ш. А. Шовхалова. – 2020. – 133 с.

6. Зарипов, И. А. (2015). Исламские финансы: первый опыт и проблемы развития в банковском секторе, страховании и на финансовых рынках России. Управление собственностью: теория и практика, (1), 2-20.
7. Васиёв, А., & Сайфуллаев, С. (2023). Ўзбекистонда Ислом банклари фаолиятини ташкил этишнинг ижтимоий-иқтисодий аҳамияти.
8. Семенова, Ф. З. (2019). Бухгалтерский учет в соответствии с исламской экономической моделью. Вестник Алтайской академии экономики и права, (12), 122-127.
9. Тоҳирович, Қ. Н. (2021). Интернационал финансиал ассоунтинг стандардс ин Узбекистан. АСАДЕМИСИА: Ан Интернационал Мультидисциплинарй Ресеарч Жоурнал, 11(4), 328-333.
10. Исманов, И. Н., & Ахмадалиев, Б. А. (2022). БУХГАЛТЕРИЯ ҲИСОБИНИНГ ҲАЛҚАРО МОДЕЛЛАРИ ИСЛОМ МОДЕЛИ ҲАМДА КЛАССИК МОДЕЛЛАР ЎРТАСИДАГИ ФАРҚЛАР. Сэнтрал Ациан Ресеарч Жоурнал фор Интердисциплинарй Студиэс (САРЖИС), 2(4), 510-515.
11. Набиэвич, И. И., & Жалолиддинович, М. Э. (2022). Ассоунтинг оф фикед ассетс ассординг то ифрс-таскс анд солутионс фор тхе организатион оф ассоунтинг бй компонент партс. АСАДЕМИСИА: Ан Интернационал Мультидисциплинарй Ресеарч Жоурнал, 12(8), 53-60.
12. Исманов, И. Н. (2023). СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДОВ РАСЧЕТА ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ ЗАТРАТ И СЕБЕСТОИМОСТИ ВЫПУСКАЕМОЙ ПРОДУКЦИИ. In Устойчивое развитие: анализ тенденций российской и мировой экономики (pp. 367-370).
13. Tohirovich, Q. N. (2024). The Role of Performance Assessment in the Personnel Management System. American Journal of Integrated STEM Education, 1(1), 43-51.
14. Хадиуллина, Г. Н. (2024). РАЗВИТИЕ ИСЛАМСКИХ ИНСТРУМЕНТОВ ФИНАНСИРОВАНИЯ (СУКУК) В РОССИИ И ЗА РУБЕЖОМ. Международная торговля и торговая политика, 10(1), 81-93.
15. Исаев, О. Б. (2023). ВНЕДРЕНИЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ ПРИ ИСЛАМСКОМ ФИНАНСИРОВАНИИ В УЗБЕКИСТАНЕ. QO 'QON UNIVERSITETI XAVARNOMASI, 1, 39-42.
16. Зарипов, И. А. (2014). Исламские тамойилы финансирования. Экспертное обсуждение в Ассоциации российских банков, 22.
17. Khatamovna, R. S. (2022). The Importance of Information about Cost Behavior to Increase Efficiency of Enterprise Management. European Multidisciplinary Journal of Modern Science, 4, 190-195.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ S/4(4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).